

Przemysław Łukasik
Polska

**POMIĘDZY POMOSTEM A POLEM BITEWNYM -
MIEJSCE MOŁDAWII W POLITYCE ZAGRANICZNEJ
STANÓW ZJEDNOCZONYCH**

(BETWEEN BRIDGE AND BATTLEGROUND –
MOLDOVA IN U.S. FOREIGN POLICY)

Streszczenie:

Moldawia w Europie stała się przedmiotem bardziej intensywnego zainteresowania polityków oraz politologów za sprawą wydarzeń na Krymie oraz wschodniej Ukrainie. Rozwój wypadków politycznych uczynił z zapomnianego kraju, który boryka się z biedą, korupcją, nielegalnym handlem bronią, narkotykami i ludźmi¹, ważny „zawias” w geopolitycznych scenariuszach mocarstw. Wpływy Moskwy w Mołdawii, w myśl analizy George’a Friedmana², stanowią dobry punkt wyjścia dla rosyjskiej polityki imperialnej, oddziałującej na południowo-wschodnią Europę i Balkany. Umocnienie się wpływów Zachodu i USA w Mołdawii, z drugiej strony, zagrażałoby rosyjskiej obecności na Krymie i nad Morzem Czarnym w ogóle. Mołdawia pojawia się na geopolitycznej szachownicy, nie jako najważniejsza, lecz jako znacząca figura, od której decyzji sporo zależy. Przedmiotem tekstu jest analiza stosunków amerykańsko-mołdawskich na tle ostatniego ćwierćwiecza (1991-2016), ze szczególnym uwzględnieniem ostatnich lat. Autor pragnie przedstawić motywacje, problemy i wyzwania jakie stają przed tymi bilateralnymi relacjami oraz możliwe scenariusze rozwoju wypadków.

---

¹ „Moldova is primarily a source country for men, women, and children subjected to sex trafficking and forced labor”. Trafficking in Persons Report 2016, <<https://www.state.gov/documents/organization/258880.pdf>>, (08.02.2017); „Widespread corruption continued to be the most significant human rights problem” > (08.02.2017), Country Reports on Human Rights Practices for 2015, Moldova, <<https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm#wrapper/>>, (08.02.2017).

² G. Friedman, *Borderlands: First Moves in Romania*, <<https://www.stratfor.com/weekly/borderlands-first-moves-romania>> (08.02.2017).

Summary:

Moldova in Europe has become a subject of intense interest of politicians and political scientists due to the events in the Crimea and eastern Ukraine. The development of political events made this forgotten country, which is struggling with poverty, corruption, trafficking in arms, drugs and human beings, important "hinge" in the geopolitical scenarios of powers. Moscow's influence in Moldova, according to the analysis is a good starting point for the Russian imperial policy for south-eastern Europe and the Balkans. The strengthening of the influence of the West and the US in Moldova, on the other hand, would threaten the Russian presence in the Crimea and the Black Sea in general. Moldova appears on the geopolitical chessboard as a significant figure. The subject of the text is the analysis of US-Moldovan in the last quarter century. The author want to present motivations, problems and challenges faced to these bilateral relations.

Słowa kluczowe:

Mołdawia, Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Rosja, geopolityka

Keywords:

Moldova, United States of America, Russian Federation, geopolitics

Od ponad dwóch dekad, spór o Naddniestrze zagrażał bezpieczeństwu Mołdawii i stabilności Europy Wschodniej. Ale jeśli Stany Zjednoczone i Rosja są w stanie stworzyć nowe relacje, bardziej koncentrujące się na współpracy niż na konfrontacji, mogą one pomóc konstruktywne wspierać działania w celu rozwiązania impasu secesyjnego nie tylko w Naddniestrzu, ale także konfliktów terytorialnych na Krymie na Ukrainie, w Osetii Południowej i Abchazji w Gruzji.

Vlad Plahotniuc, przywódca Demokratycznej Partii Mołdawii,

Brama Europy

Pierwsze informacje o Księstwie Mołdawskim, zwanym też Gospodarstwem Mołdawskim, sięgają XIII wieku³. Mołdawia już w średniowieczu była jedna z kilku bram prowadzących z Azji do Europy. Przez to czarnomorskie księstwo wiodły ważne szlaki handlowe: Droga Mołdawska, wiodąca z Kołomyi przez Suczawę na Bałkany, oraz Droga Tatarska, prowadząca na Krym i w głąb środkowej Azji. Gospodarowie mołdawscy wyswobodzili się spod zależ-

---

³ J. Demel, *Historia Rumunii*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986.

ności od Korony Św. Stefana (Węgrów) w XIV wieku. Lawirowanie między ościennymi mocarstwami: Węgrami, Polską i Turcją stało się istotą mołdawskiej polityki zagranicznej. Ingerencję sąsiednich potęg ułatwiał niejasny sposób następstwa tron Mołdawii: gospodarzem mógł zostać każdy z męskich potomków dynastii, w tym książęcy bastardi. Sytuacje wykorzystywały stronnictwa polityczne, które zawdzięczały swe pozycje zagranicznym powiązaniom. Rywalizacja silniejszych sąsiadów o wpływy w Mołdawii pozwalała jednak gospodarom na wołty polityczne. Formalnie podporządkowani, prowadzili suwerenną politykę wewnętrzną i aktywną politykę zagraniczną. Sukcesem najwybitniejszych władców Mołdawii, jak żyjących na przełomie XV i XVI wieku Stefanowi Wielkiemu i Piotrowi Rareszowi, było stworzenie naddunajskiego państwa rozciągającego się od Karpat po rzekę Prut. Państwa, które wbrew inkorporacyjnym zakusom sąsiadów, przetrwało do XIX wieku. Wtedy to wschodnia część Mołdawii, która leżała między Prutem a Dniestrem została wcielona do Rosji jako Besarabia, zaś zachodnia weszła w skład powołanego wówczas państwa rumuńskiego. Nazwa Mołdawii jako niezależnego bytu państwowego pojawiła się na nowo na mapach Europy ponad ćwierć wieku temu w 1991 roku (stanowi ona 2/3 obszaru dawnej Besarabii).

Państwo z przypadku - geopolityka Mołdawii

Największy wpływ na geopolitykę współczesnej Mołdawii, nie licząc ostatecznego ćwierćwiecza formalnej niezależności, jest trwający ponad 200 lat okres zależności od Rosji. Rumunia, która powstała w wyniku połączenia księstw: Wołoszczyzny oraz zachodniej Mołdawii, kontrolowała również jej wschodnią część, czyli Besarabię tylko przez krótki okres dwudziestolecia międzywojennego. Zmiany terytorialne ostatnich dwóch wieków położyły się cieniem na współczesnym obliczu państwa mołdawskiego, które jest w dużej mierze tworem sztucznym. Obecne granice państwa mołdawskiego pokrywają się w niespełna 1/2 z granicami historycznego terytorium Gospodarstwa. Mołdawia nie ma własnego języka, większość jej mieszkańców posługuje się rumuńskim (choć według oficjalnych statystyk po „mołdawsku” mówi 58,8 % społeczeństwa)⁴. Następnym w kolejności językiem Mołdawii jest rosyjski, którym posługuje się 16% populacji państwa. Flaga Mołdawii wzorowana jest na flagie Rumunii, podobnie jak waluta. Mołdawia językowo, kulturowo i historycznie ciąży zatem ku sąsiedniej Rumunii, która uznawana jest za sukcesora

---

⁴ CIA Factbook, Moldova, <<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/md.html>>, (12.02.2017).

tradycji dawnego Hospodarstwa. O Mołdawii jako niedokończonym państwie⁵ świadczy jego pęknięcie na 3 części: Mołdawię, Autonomiczną Gagauzję oraz zbuntowaną prowincję Naddniestrze. Prorosyjskość Gagauzji i Naddniestrza świadczy o geopolitycznym zakotwiczeniu interesów Moskwy w Mołdawii. Obecność Gagauzów w Mołdawii to efekt kilku wieków zależności Hospodarstwa od Imperium Osmańskiego⁶. Najpopularniejsze teorie w Mołdawii wywodzą Gagauzów od tureckiego plemienia Uzów (Oguzów), którzy w średniowieczu schryścianizowani przez Rusinów mieli przesiedlić się na Bałkany. W XIX wieku wrócili na obszar Mołdawii. Po ogłoszeniu niepodległości Mołdawii Gagauzja wywalczyła sobie w 1994 roku statut autonomiczny (po raz pierwszy Gagauzi zostali w nim nazwani narodem). Obecnie liczba członków tej grupy etnicznej szacowana jest na 220 tys. Gagauzja (Gaugaz Yeri) leży w południowej części Mołdawii i stanowi 5,4% powierzchni państwa. Autonomia posiada przewodniczącego czyli gubernatora oraz parlament lokalny, w którego gestii pozostają kwestie: szkolnictwa, kultury, budżetu lokalnego, polityki społecznej oraz administracji. Władze Autonomii, czyli Komitet Wykonawczy z premierem mają prawo do zaskarżania w mołdawskim Sądzie Konstytucyjnym ustaw, które są sprzeczne ze statusem Gagauzji. Statut Autonomii, który został uchylony w trakcie nowelizacji konstytucji Mołdawii w 2003 roku dawał Gagauzji prawo do secesji w przypadku zjednoczenia Mołdawii i Rumunii. Obecne władze w Mołdawii uzależniają proces integracji ze strukturami unijnymi od zgody mieszkańców Gagauzji i Naddniestrza. Władze Gagauzji, wbrew zakazowi, przyjmują zagranicznych dyplomatów i starają się tworzyć swoje przedstawicielstwa z państwami gdzie żyją przedstawiciele tego narodu, np. na Ukrainie. Gagauzi, którzy w czasach sowieckich zostali poddani intensywnej rusyfikacji, prezentują postawę promoskiewską i popierają ambicje separatystyczne Naddniestrza.

Naddniestrze to zbuntowana prowincja Mołdawii, która stanowi 12% terytorium całego państwa i zamieszkiwana jest przez 17% z tego 3,5 milionowego kraju⁷. Nie jest ono częścią historycznego Hospodarstwa Mołdawii. Tym, co decyduje o jego znaczeniu jest skoncentrowanie na tym terenie 80% produkcji przemysłowej całego kraju. Skład narodowościowy tego obszaru przedstawia się w sposób następujący: 39% to Mołdawianie, 28% Ukraińcy, Rosjanie 23%, inni 10%.

---

⁵ K. Całus, *Państwo niedokończone. 25 lat moldawskiej niepodległości*, „Prace OSW”, 12/2016, <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_59_pl_25_lat_moldawskiej_net.pdf>, (15.02.2017).

⁶ J. Hatłas, *Gagauzja i Gagauzi. Historia oraz współczesność*, Poznań 2009, ss. 22-25.

⁷ J. Solak, *Mołdawia. Republika na trzy pęknięta. Historyczno-społeczny, militarny i geopolityczny wymiar „zamrożonego konfliktu” o Naddniestrze*, Toruń 2009, ss. 16-84.

Naddniestrze wbrew ambicjom separatystycznym podsycanym przez Rosję, nie jest uznawane przez większość społeczności międzynarodowej. Mieszkańcy Naddniestrza nie są ludem w rozumieniu etnicznym (świadomość etniczna, poczucie odrębności). Separatyzmowi nie towarzyszyły naruszenia języka, kultury lub praw człowieka mieszkańców prowincji przez władze centralne w Kiszyniowie. Brak również długotrwałego, krwawego konfliktu, który uzasadniałby secesję jako jedyny sposób jego rozwiązania. Zbuntowana prowincja ma jednak większość atrybutów samodzielnego państwa: terytorium, ludność, ustawę zasadniczą, władzę ustawodawczą, wykonawczą, armię, system gospodarczy. Czynnikiem państwowotwórczym jest rusofilstwo mieszkańców, którzy w referendum organizowanych w latach 90-tych XX wieku kilkakrotnie wypowiedzieli się za połączeniem z Rosją lub niezależnością oraz obecnością rosyjskich wojsk. Naddniestrze nawiązało kontakty dyplomatyczne z innymi separatystycznymi i nieuznanymi republikami tzn. Abchazją, Osetią Południową i Górskim Karabachem. W celu dążenie do uznania międzynarodowego powołały one w 2006 roku Wspólnotę na rzecz Demokracji i Praw Narodów⁸.

Rosja poprzez dostawy gazu i finansowanie przedsiębiorstw w Naddniestrzu kontroluje większościowe pakiety spółek energetycznych, informacyjnych i zbrojeniowych. Brak granicy celnej między Mołdawią a zbuntowaną prowincją sprawia że nielegalne narkotyki, broń czy alkohol trafiają z Naddniestrza do Europy. Problem zbuntowanej prowincji, jak uważają analitycy Ośrodka Studiów Wschodnich, jeszcze długo będzie nierozwiązany. Mołdawią odmawia realizacji rosyjskiego planu rozwiązania konfliktu, czyli memorandum Kozaka z 2003 roku⁹, który zakłada przyznaniu Naddniestrzu prawa weta wobec decyzji w polityce zagranicznej oraz zgodę Kiszyniowa na stacjonowanie wojsk Rosji. Ogłoszenie pełnej niepodległości Naddniestrza nie jest również na rękę ani

⁸ M. Kosienkowski, *Wspólnota na rzecz Demokracji i Praw Narodów – geneza, ustrój i funkcjonowanie*,

<https://www.academia.edu/1851434/Wsp%C3%B3lnota_na_rzecz_Demokracji_i_Praw_Narod%C3%B3w_geneza_ustr%C3%B3j_i_funkcjonowanie_The_Origin_Organizational_System_and_Activity_of_the_Community_for_Democracy_and_Rights_of_Nations>, (11.02.2017).

⁹ „Memorandum Kozaka” – rosyjska propozycja rozwiązania problemu Naddniestrza z 2003 roku, którego istotą była „asymetryczna federalizacja” Mołdawii. Polegała ona na maksymalizacji wpływu Naddniestrza na politykę władz federalnych i minimalizująca wpływ władz federalnych na Naddniestrze. W. Rodkiewicz, W. Konończuk, *Strategia Rosji w Mołdawii: kontynuacja czy zmiana?*, „Komentarze OSW”, numer 74, 2012, <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2012-04-19/strategia-rosji-w-moldawii-kontynuacja-czy-zmiana>>, (12.02.2017).

władzom Mołdawii, ani Moskwie, która straciłaby możliwość oddziaływania na sytuację w tym kraju.

USA-Mołdawia: okazjonalne gesty, ale bez ciągłości

Po zakończeniu Zimnej Wojny i rozpadzie ZSRR cele amerykańskiej polityki zagranicznej wobec państw strefy postsowieckiej były umiarkowane. Fundamentalnymi kwestiami dla Stanów Zjednoczonych były kontrola i neutralizacja zagrożeń związanych z sowieckim arsenałem atomowym oraz reformy demokratyczno-gospodarcze i integracja Rosji z Zachodem¹⁰. Wobec byłych republik sowieckich celem USA było, zapobieganie wejściu ludzkich, naturalnych i materialnych zasobów regionu w ręce państwa, którego wartości i interesy byłyby wrogie do tych reprezentowanych przez Waszyngton. Amerykanie byli gotowi do zaakceptowania powrotu niektórych byłych republik do strefy wpływów Rosji. Pomimo braku nowego planu Marshalla oraz negatywnych skutków transformacji Amerykanie dostrzegli potrzebę budowania otwartości i współpracy z tymi państwami.

Na przestrzeni ćwierćwiecza politykę USA w stosunku do Mołdawii miało cechować, jak oceniał Vladimir Socor z Jamestown Foundation, „dobre intencje i kiepska realizacja”, względnie „okazjonalne gesty bez ciągłości”¹¹. Pierwszym amerykańskim reprezentantem wysokiego szczebla, który odwiedził Mołdawię w 1992 roku był sekretarz stanu James Baker. Okazją do wizyty było oficjalne nawiązanie stosunków dyplomatycznych pomiędzy obu krajami. W grudniu 2002 roku w Waszyngtonie doszło do spotkania pomiędzy prezydentem Georgem W. Bushem, a jego mołdawskim odpowiednikiem Władimirem Woroninem. Spotkanie, które miało być próbą amerykańskiej mediacji w sprawie Naddniestrza, nie przyniosło trwalszych efektów. Kolejna wizyta sekretarza stanu Josepha Bidena, miała miejsce dopiero w marcu 2011 roku. W 21. rocznicę ogłoszenia niepodległości, w grudniu 2013 roku Mołdawię odwiedził John Kerry. Rzadkich kontaktów politycznych nie poprawiają również niskie obroty handlowe pomiędzy obu państwami. W 2012 roku Stany Zjednoczone zniósły wobec Mołdawii poprawkę Jacksona-Vanika¹², która uniemożliwiała dostęp do amerykańskiego rynku byłym republiką sowieckim. Ten polityczny gest nie zmienił znacząco dynamiki wymiany handlowej pomiędzy obu krajami.

---

¹⁰ P. H. Herbert, *Considerations for US Strategy in Post-Communist Eurasia*, “Parameters”, Spring 1997, ss. 22-33.

¹¹ V. Socor, *Vice-President Biden’s Visit can Reanimate US-Moldova Relations*, The Jamestown Foundation, <<https://jamestown.org/program/vice-president-bidens-visit-can-reanimate-us-moldova-relations-part-one>>, (12.02.2017).

¹² V. N. Pregelj, *The Jackson-Vanik Amendment: A Survey*, Congressional Research Service, August 1, 2005 <<https://fas.org/sgp/crs/row/98-545.pdf>>, (12.02.2017).

Mołdawia to mały rynek i biedny kraj rolniczy, którego produkcja sprowadza się do przetwórstwa warzyw i owoców, sprzedaży wina i papierosów¹³. Nie posiada ona również ważnych surowców naturalnych, które musi sprowadzać z Rosji lub Ukrainy (obecnie Mołdawia jest winna rosyjskiemu Gazpromowi ponad 6 miliardów długu z racji dostaw gazu). Kraj ponadto uzależniony jest od przekazów finansowych wynoszących w skali roku ponad miliard dolarów, które przesyłają do swych rodzin i bliskich w ojczyźnie grupa około miliona Mołdawian pracujących w Europie, Rosji i innych krajach byłego bloku sowieckiego. Wielkość eksportu USA do Mołdawii wyniosła w maju 2013 5 milionów dolarów, a rok wcześniej 2,2 miliona dolarów¹⁴. Stany Zjednoczone do maja 2013 importowały z Mołdawii dobra warte 2,7 miliona dolarów, podczas w poprzednim roku import ten nie przekroczył 1,9 miliona dolarów. Głównymi partnerami handlowymi Mołdawii, zarówno w eksporcie jak i imporcie są Rosjanie i Rumunii (ponad 30 % eksportu i ponad 40% importu)¹⁵.

Pozytywnym aspektem relacji między państwami jest wsparcie Stanów Zjednoczonych dla procesu reform demokratycznych w Mołdawii. Od 1991 roku Amerykanie przekazali na ten cel 1,4 miliarda dolarów. Dodatkowo we wrześniu 2016 oba kraje podpisały umowę na mocy której USA przekażą 27 milionów dla wsparcia dalszego procesu demokratycznego i ekonomicznego rozwoju naddunajskiego kraju¹⁶. Dyplomaci amerykańscy, na co mocno naciskała strona mołdawska, stanęli na czele działającej od 1996 roku w Kiszyniowie misji Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, której zadaniem było monitorowanie konfliktu w Naddniestrzu. Sprawa Naddniestrza stała się powodem amerykańsko-mołdawskiego zgrzytu dyplomatycznego. Propozycja przygotowana w 2003 roku przez Rosję i władze zbuntowanej prowincji (tzw. Memorandum Kozaka) w toku negocjacji z misją OBWE zakładały federalizację Mołdawii-Naddniestrza, bez wycofania wojsk rosyjskich oraz ze statusem gwaranta porozumienia przyznany Moskwie. Według Vladimira Socora z Jamestown Foundation amerykańscy dyplomaci z OBWE mieli naciskać na władzę Mołdawii, aby te zaakceptowały porozumienie grożąc wycofaniem

¹³ CIA Factbook, Moldova, <<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/md.html>>, (11.02.2017).

¹⁴ *Moldova-US trade after lifting Jackson-Vanik Amendment*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-us-trade-after-lifting-jackson-vanik-amendment-238003-eng/>>, (12.02.2017).

¹⁵ CIA Factbook, Moldova, <<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/md.html>> (11.02.2017).

¹⁶ C. Vlas, *Moldova and the US sign \$27 million agreement to support democratic and economic development of Moldova*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-us-sign-27-million-agreement-support-democratic-economic-development-moldova/>> (09.02.2017).

poparcia USA. Porozumienie zostało odrzucone przez Mołdawian ze względu na brak zaufania do Rosji¹⁷. Do Amerykanów przyłgnęła opinia aroganckiego mocarstwa, próbującego załatwić swoje interesy z Rosją kosztem małego państwa.

Mała Zimna Wojna

Konflikt na Ukrainę i na Krymie zdecydowanie zaktywizował politykę zagraniczną Waszyngtonu wobec Mołdawii. Znaczenie tego państwa rosło kolosalnie w przypadku eskalacji konfliktu (sytuacji) na Ukrainie. Według dowódcy NATO generała Philipa Breedlove'a, po aneksji Krymu oraz powołaniu Donieckiej Republiki Ludowej, kolejnym celem agresywnej polityki Kremla miały być państwa bałtyckie, Azerbejdżan lub właśnie Mołdawia¹⁸. Odwołując się do analizy George Friedmana z Stratfor „Mała Zimna Wojna”, którą zapoczątkowała agresja na Ukrainę, wymogła na Ameryce i jej sojusznikach wprowadzenie nowej doktryny odpychania. Głównym łańcuchem oporu, wobec ewentualnych dalszych planów ekspansji rosyjskiej, mają być: Polska, Rumunia i Azerbejdżan¹⁹. Rosyjska obecność wojskowa w mołdawskim Naddniestrzu osłania, jak podkreślała analiza Friedmana, ewentualny atak na Krym oraz pozwala otwierać ofensywę na południowo-zachodniej granicy Ukrainy. Wizyta amerykańskich dyplomatów w Kiszyniowie oraz mołdawskich w Waszyngtonie miały służyć włączeniu Mołdawii do strategii odpychania Rosji. Prezydent Barack Obama i wiceprezydent Joseph Biden podejmowali mołdawskiego premiera Iurie Leanca w Białym Domu w marcu 2014 roku²⁰. W trakcie spotkania przyjęto zasadę dokonywania bilateralnych konsultacji periodycznie w ramach amerykańsko-mołdawskiego „Strategicznego Dialogu”. Zapowiedziano również wznowienie prac, po 9 letnim okresie przerwy, dwustronnego komitetu ds. współpracy gospodarczej i rozwoju. W tym samym miesiącu w stolicy Mołdawii pojawił się amerykański koordynator ds. energetycznych Carlos Pascual. Powołana w trakcie wizyty amerykańsko-mołdawiska grupa robocza ma zająć

¹⁷ Rosja na szczycie OBWE w 1999 roku zobowiązała się do wycofania swych wojsk i sprzętu wojskowego. Rosjanie odrzucili nawet propozycję Ukrainy, która zaproponowała władzom w Moskwie stworzenie korytarza poprzez swoje terytorium dla przeprowadzenia akcji wycofania Rosjan.

¹⁸ *Russia ready to annex Moldova, Nato commander claims*, <<https://www.theguardian.com/world/2014/mar/23/russia-ukraine-annex-moldova-trans-dniester-nato>> (09.02.2017)

¹⁹ G. Friedman, *From Estonia to Azerbaijan: American Strategy after Ukraine*, <<https://www.stratfor.com/weekly/estonia-azerbaijan-american-strategy-after-ukraine>> (09.02.2017).

²⁰ V. Socor, *US-Moldova Relations Stronger than ever politically*, <<https://jamestown.org/program/us-moldova-relations-stronger-than-ever-politically/#sthash.dL2ilrV.dpuf>> (09.02.2017).

się stworzeniem warunków do połączenia kraju z zasobami energetycznymi Unii Europejskiej poprzez rurociąg z Rumunii. Podobną wizytę złożyła asystentka Sekretarza Stanu Victoria Nuland, która zjawiała się w Kiszyniowie wraz z przedstawicielami Pentagonu. W trakcie spotkań padło stwierdzenie, że relacje amerykańsko-mołdawskie „nigdy nie były mocniejsze”²¹.

W maju 2014 roku w Waszyngtonie miał miejsce briefing amerykańskiej Komisji Helsińskiej²² pod tytułem “Georgia 2008, Ukraine 2014: Is Moldova Next?”. Przedstawiciel Mołdawii podkreślił w czasie spotkania, że jego kraj nie akceptuje aneksji Krymu i oczekuje pokojowego rozwiązania konfliktu. Podkreślał dążenia do europejskiej integracji władz w Kiszyniowie, które z entuzjazmem przyjęły przyznanie obywatelom Mołdawii prawa do bezwizowego poruszania się po państwach Unii. Jednocześnie wskazał, że podgrzewanie przez Rosję negatywnych emocji przeciwko integracji w Gagauzji i Naddniestrzu, nie powstrzyma tego procesu. Mołdawski minister zdementował zarzuty Rosji jakoby Naddniestrze było izolowane przez władzę w Kiszyniowie²³.

Strategiczne zbliżenie pomiędzy obu krajami wyrażała również Mołdawska Narodowa Strategia Obrony z 2016 roku. Dokument wśród zagrożeń wskazywał m.in. chęć rozszerzenia przez Federację Rosyjską swych wpływów poprzez środki *soft power* czyli dyplomację, edukację i kulturę oraz *hard power* czyli presję ekonomiczną i militarną, propagandę oraz korupcję polityczną. Dokument podkreślał rolę sojuszu strategicznego z Ukrainą oraz Rumunią, który ma pomóc Mołdawii w procesie integracji z UE, modernizacji systemu bezpieczeństwa oraz rozwiązanie kwestii Naddniestrza. Za głównego partnera w sferze bezpieczeństwa uznano Stany Zjednoczone²⁴. Wyrazem deklarowanej w Strategii Bezpieczeństwa militarnej współpracy USA i Mołdawii są wspólne ćwiczenia wojskowe. We wrześniu 2016 roku na poligonie Bulboaca w Moł-

²¹ *Ibidem*.

²² Komisja do spraw Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (Commission on Security and Cooperation in Europe) znana również jako Amerykańska Komisja Helsińska (U.S. Helsinki Commission) powstała w 1975 roku na skutek porozumień helsińskich jako niezależna agencja rządowa Stanów Zjednoczonych. Komisja składa się z przedstawicieli Izby Reprezentantów, Senatu, Departamentów: Stanu, Obrony i Handlu. Opinia Komisji ma wpływ na formułowanie amerykańskiej polityki wobec Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz jej państw członkowskich, <<https://www.csce.gov/about-commission-security-and-cooperation-europe/>> (09.02.2017).

²³ *Moldovan Minister explains implication of Ukraine crisis on Transnistrian settlement/ FULL SPEECH*, <<http://www.moldova.org/en/moldovan-minister-explains-implication-ukraine-crisis-transnistrian-settlement-full-speech/>> (09.02.2017).

²⁴ C. Vlas, *Moldova Defense Ministry launches the National Defense Strategy*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-defense-ministry-launches-national-defense-strategy/>> (09.02.2017).

dawii miały miejsce międzynarodowe ćwiczenia artylerii pod nazwą *Fire Shield*, w których wzięli udział żołnierze: Mołdawii, Rumunii i USA²⁵. Wcześniej, bo w maju, miały miejsce ćwiczenia *Dragon Pioneer 2016*, w których wzięły udział armia: amerykańska i mołdawska. Przy okazji ćwiczeń żołnierze obu państw zbudowali 2 kilometrowy odcinek drogi do monasteru oraz zorganizowali wystawę broni w Kiszyniowie²⁶.

Europeizacja Mołdawii

Ważnym elementem geopolitycznego zbliżenia z Zachodem, mocno popieranym przez USA, jest kwestia integracji Mołdawii ze strukturami europejskimi. Państwo, które przez długi czas dryfowało pomiędzy Zachodem a Rosją, podjęło na poważnie hasła integracyjne pod rządami Sojuszu na Rzecz Integracji Europejskiej w latach 2009-2015. Ważnym czynnikiem mobilizującym Mołdawię do pro-europejskiego kroku było przystąpienie Rumunii do UE w 2007 roku. Plany integracyjne Mołdawii przyjmują z entuzjazmem Rumunii. Rząd w Bukareszcie wspiera Mołdawię finansowo (ponad 160 milionów euro przekazane jako pożyczka w 2016 roku)²⁷. W 2014 roku został również zainicjowany projekt rurociągu gazowego z Ungheni do Kiszyniowa, który ma w przyszłości uniezależnić Mołdawię od dostaw tego medium z Rosji. Wieloletnie rządy postkomunistów oraz sfalszowane przez władze wybory w kwietniu 2009 roku sprowokowały ludzi do akcji manifestacyjnych nazwanych „Twitter revolution”. Manifestanci skandowali: „Jesteśmy Rumunami”, „Chcemy do Europy”. W efekcie w lipcu 2009 w wyborach demokratycznych zwyciężyła koalicja partii prozachodnich. Poza odsunięciem komunistów od władzy obietnica modernizacji, reform gospodarczych i rozwoju państwa były jak w przypadku innych państw czynnikami kluczowymi politycznego zwrotu. Szczególnym momentem w proeuropejskim zwrocie był rok 2014. Wtedy to władze Mołdawii podpisały układ o stowarzyszeniu z UE²⁸, zaś jej obywatele uzyskali

---

²⁵ C. Vlas, *Moldova, US and Romania troops are having Fire Shield 2016 military exercise*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-us-romania-troops-fire-shield-2016-military-exercise/>> (13.02.2017).

²⁶ C. Vlas, *Joint American-Moldovan "Dragon Pioneer" Exercise Ended*, <http://www.moldova.org/en/joint-american-moldovan-dragon-pioneer-exercise-ended/> (13.02.2017).

²⁷ M. Popșoi, *Moldovan-Romanian relations under a Dodon presidency: off to a rocky start*, <<https://jamestown.org/program/moldovan-romanian-relations-dodon-presidency-off-rocky-start/>> (12.02.2017).

²⁸ Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part, (30.08.2014), <http://eeas.europa.eu/archives/delegations/moldova/documents/eu_moldova/eu__moldova_association_agreement.pdf>, (12.02.2017).

prawo do podróżowania po krajach strefy Schengen bez wiz. Premier Iurie Leanca przedstawiał wówczas ideę wejścia Mołdawii do UE w 2019 w trakcie prezydentury Rumunii, która ma przypaść na ten właśnie rok. Rumuński odpowiednik Victor Ponta z entuzjazmem przyjął ta deklarację mówiąc: „nie będzie więcej tutaj granicy (mołdawsko-rumuńskiej) ale jedna wspólna Europa”²⁹. W marcu 2011 roku w Mołdawii pojawił się amerykański wiceprezydent Joseph Biden, który przybył pobudzić relacje między obu krajami, wzmocnić proeuropejski kurs władz w Kiszyniowie i zachęcić do demokratycznych reform. Komentatorzy polityczni, podkreślali jeszcze wówczas, że konstytucyjny zapis o neutralności Mołdawii oraz wojskowa obecność wojsk rosyjskich w Naddniestrzu nie stwarzają szans na integrację państwa ze strukturami Paktu Północnoatlantyckiego. Biden przekonywał, że USA popiera politykę UE w sprawie rozstrzygnięcia problemu Naddniestrza oraz że Ameryka nie zaakceptuje żadnych rozstrzygnięć, które naruszałaby integralność terytorialną lub suwerenność Mołdawii³⁰. Amerykanie w trakcie spotkania przekonywali, że integracja europejska i towarzyszące im reformy wewnętrzne mogą uczynić Mołdawię atrakcyjniejszą dla mieszkańców Naddniestrza. Wskazywali również, że ubiegając się o wsparcie finansowe USA w tym procesie Mołdawianie muszą zająć się na poważnie problemem handlu ludźmi. Pro-europejskie władze w Kiszyniowie odebrały wizytę amerykańskiego wiceprezydenta jako „wielkie moralne wsparcie”. Po podpisaniu umowy stowarzyszeniowej władze Mołdawii w toku spotkań z przedstawicielami amerykańskiego departamentu stanu ponawiali prośby o dalsze wsparcie finansowe i dyplomatyczne reform oraz integracji z UE. Zdaniem władz celem Mołdawii było „uprzywilejowane partnerstwo” z USA oraz integracja z UE³¹.

Jednakże proces integracyjny wobec braku ważnych reform rozczarował część społeczeństwa Mołdawii (w 2016 roku liczba zwolenników i przeciwników integracji jest podobna). Korupcja i wyprowadzanie publicznych pieniędzy nie licują ze standardami demokratycznego zachodniego państwa, do którego aspiruje klasa polityczna Mołdawii³². Taki stan rzeczy wywołuje również pre-

---

²⁹ *Moldova wants to join EU in 2019*, <<http://www.straitstimes.com/world/europe/moldova-wants-to-join-eu-in-2019>>, (12.02.2017).

³⁰ V. Socor, *Vice-President Joe Biden Shows US Flag in Moldova*, <<https://jamestown.org/program/vice-president-joe-biden-shows-us-flag-in-moldova-part-two/#sthash.Touui851.dpuf>>, (12.02.2017).

³¹ C. Vlăs, *Moldova Foreign Minister Andrei Galbur met Bridget Brink Deputy Assistant US Secretary State*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-foreign-minister-andrei-galbur-met-bridget-brink-deputy-assistant-us-secretary-state/>>, (15.02.2017).

³² W odniesieniu do mołdawskiej klasy politycznej amerykańscy politolodzy używają często określenia kleptokracja (rządy złodziei), które zwykle zarezerwowane jest dla

tensje społeczeństwa względem Zachodu, który nie egzekwuje w sposób zdecydowany pozytywnych zmian w mołdawskiej polityce. Zachodnie państwa z USA na czele jawią się w tej krytyce jako walczące z Rosją o geopolityczne wpływy w Mołdawii ale nie będące zainteresowane realnymi zmianami w tym kraju. Konserwatywna część społeczeństwa obawia się również liberalizacji życia obyczajowego np. związków homoseksualnych, które niosłoby ze sobą członkostwo w UE³³.

Ważnym elementem w idei europeizacji Mołdawii odgrywa czynnik rosyjski. Rosjanie przekonują o niewielkich korzyściach ekonomicznych płynących z integracji z UE. Rosyjskojęzyczna telewizja i prasa, które dla znacznej części mołdawskiego społeczeństwa są głównym źródłem informacji, straszą że utworzenie pogłębionej strefy wolnego handlu z UE może skutkować ograniczeniami eksportu towarów mołdawskich na rynki rosyjskie. Moskwa kusi społeczeństwo Mołdawii profitami (m.in. obniżeniem ceny gazu o 30%) w zamian za rezygnację z integracji europejskiej oraz przystąpienie do Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej³⁴. Sugerują też, że pozostanie Mołdawii poza Unią Celną może mieć negatywne konsekwencje dla mołdawskich gasterarbeiterów w Rosji, którzy rocznie przesyłają do Mołdawii sumy równe 7-8% jej PKB³⁵.

Na rozstaju dróg?

Nie ulega wątpliwości, że stosunki amerykańsko-mołdawskie są wypadkową relacji USA-Rosja. W efekcie przez większość ostatniego ćwierćwiecza państwo to leżało na peryferiach zainteresowań amerykańskiej dyplomacji, która gotowa była poświęcić interesy małego państewka w imię poprawnych stosunków z Moskwą, jak w przypadku memorandum Kozaka w sprawie Nadniedziestrza z 2003 roku. Reset w relacjach obu mocarstw po agresji na Krym doprowadził do upodmiotowienia Mołdawii oraz podniósł znaczenie tego państwa dla Stanów Zjednoczonych. Jednakże przyszłość relacji amerykańsko-mołdawskich zależy od decyzji rządzących w Kiszyniowie. Sytuacja wewnątrz państwa po ostatnich wyborach prezydenckich w 2016 roku przypomina na pierwszy rzut oka rozstaje drogi. Według nowego prezydenta socjalisty Igora

---

sprawujących autokratyczne rządy przywódców afrykańskich i oznacza okradanie własnego państwa z pieniędzy publicznych lub zasobów.

³³ K. Całus, *Państwo niedokończone. 25 lat mołdawskiej niepodległości*, „Prace OSW”, 12/2016, <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_59_pl_25_lat_moldawskiej_net.pdf> (15.02.2017).

³⁴ Euroazjatycka Unia Gospodarcza, która jest formą integracji gospodarczej, rozpoczęła funkcjonowanie od 1 stycznia <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-08-12/kirgistan-wszedl-do-eurazjatyckiej-unii-gospodarczej>> (15.02.2017).

³⁵ CIA Factbook, Moldova, <<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/md.html>> (15.02.2017).

Dodona to Rosja³⁶ a nie Stany Zjednoczone, mają stać się nowym partnerem strategicznym, zaś sojusz z tym państwem ma budować rozwój ekonomiczny Mołdawii³⁷. Dodon wyraża gotowość anulowania układu o stowarzyszeniu UE-Mołdawia w drodze referendum oraz podpisania memorandum o współpracy z Euroazjatycką Unią Gospodarczą.

Prezydent powołując się na wielkich władców Mołdawii z przeszłości zobowiązał się stać na straży integralności terytorialnej państwa, który jest domem wielu grup etnicznych. Zaproponował również ustanowienie dnia 2 lutego Świętem Państwowości Mołdawskiej na cześć wydarzeń z 1356 roku gdy książe Bogdan I ogłosił niezależność Gospodarstwa od Węgier³⁸. Według ekspertów podobne deklaracje sugerują dystansowanie się nowej głowy państwa mołdawskiego od współpracy z Rumunią i ostateczne odrzucenie pomysłów zjednoczenia obu państw. Z kolei lider dzierżącej większość parlamentarną Demokratycznej Partii Mołdawii Wład Płahotniuc deklaruje dalszy pro-zachodni kierunek kraju i wskazuje w wywiadach, że Dodon jako prezydent pełni tylko funkcje reprezentacyjne a wszystkie próby zarzucenia integracji z UE zostaną odrzucone przez większość parlamentarną. Według części ekspertów istnienie wewnętrznego konfliktu pomiędzy pro-rosyjskim prezydentem Dodonem a pro-zachodnim liderem większości parlamentarnej Płahotniucem jest farsą polityczną obliczoną na wewnętrzną mobilizacją ugrupowań politycznych oraz zdobycie zewnętrznego poparcia ze strony Rosji, USA i UE³⁹. Potwierdzają to

³⁶ W trakcie pierwszej wizyty zagranicznej prezydenta Dodona w Rosji w styczniu 2017 roku tematami rozmów były kwestie: zdjęcia embarga na towary z Mołdawii, dostęp pół milionowej rzeszy pracowników do rynku pracy, spłata długu za dostawy rosyjskiego gazu, kwestie Naddniestrza za: C. Vlăs, *Moldova President Dodon to EU Council President Tusk: I will support cancelling association agreement in a referendum*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-president-dodon-eu-council-president-tusk-will-support-cancelling-association-agreement-referendum/>> (12.02.2017); C. Vlăs, *President Dodon Agrees to sign memorandum of cooperation between Moldova and Eurasian Economic Union*, <<http://www.moldova.org/en/president-dodon-agrees-sign-memorandum-cooperation-moldova-urasian-economic-union/>> (12.02.2017).

³⁷ Inaugural Speech delivered by Mr. Igor DODON President of the Republic of Moldova, <<http://www.presedinte.md/eng/discursuri/discursul-de-investitura-al-domnului-igor-dodon-in-functia-de-presedinte-al-republicii-moldova-98116#sthash.ZVzUIXRa.dpuf>> (12.02.2017).

³⁸ Zdaniem historyków sukcesorem i kontynuatorem tradycji Gospodarstwa Mołdawskiego jest powstałe w 1859 roku państwo rumuńskie. Za: C. Vlăs, *President Igor Dodon proposes to make 2 February the Statehood Day*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-president-igor-dodon-proposes-make-2-february-statehood-day/>> (12.02.2017).

³⁹ V. Socor, Muscovite socialist, National oligarch: Moldovan symbiosis, <<https://jamestown.org/program/muscovite-socialist-national-oligarch-moldovan-symbiosis/#sthash.7Utl6tXS.dpuf>> (12.02.2017).

do pewnego stopnia słowa Władza Plahotniuca, który jednoznacznie odrzuca antyrosyjską postawę: chce rozwiązać swoje kwestie sporne z Rosją, np. Nadniestrze przy jednoczesnej intensyfikacji współpracy gospodarczej. Mołdawia nie musi zatem dokonywać dramatycznych wyborów pomiędzy Rosją i Unią Euroazjatycką oraz Zachodem czyli Unią Europejską i USA, ale lecz zachowując neutralność rozwijać gospodarczą współpracę z obu stronami. W ten sposób przestaje być pogranicznym polem bitewnym, ale pomostem między Wschodem a Zachodem⁴⁰.

BIBLIOGRAFIA:

Bazy danych i dokumenty:

- ✓ ASSOCIATION AGREEMENT between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part, <http://eeas.europa.eu/archives/delegations/moldova/documents/eu_moldova/eu_moldova_association_agreement.pdf> (12.02.2017)
- ✓ CIA Factbook, Moldova, <<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/md.html>> (12.02.2017)
- ✓ Country Reports on Human Rights Practices for 2015, <<https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm#wrapper/>> (08.02.2017)
- ✓ Inaugural Speech delivered by Mr. Igor DODON President of the Republic of Moldova, <<http://www.presedinte.md/eng/discursuri/discursul-de-investitura-al-domnului-igor-dodon-in-functia-de-presedinte-al-republicii-moldova-98116#sthash.ZVzUIXrA.dpuf>> (12.02.2017)
- ✓ *Moldovan Minister explains implication of Ukraine crisis on Transnistrian settlement/ FULL SPEECH*, <<http://www.moldova.org/en/moldovan-minister-explains-implication-ukraine-crisis-transnistrian-settlement-full-speech/>> (09.02.2017)
- ✓ Trafficking in Persons Report 2016, <<https://www.state.gov/documents/organization/258880.pdf>> (08.02.2017)

Książki:

- ✓ Demel J., *Historia Rumunii*, Wrocław – Warszawa – Kraków –

---

⁴⁰ C. Vlăs, *Oligarch Vlad Plahotniuc to Trump: Moldova wants to be a bridge, not a battleground, between East and West*, <<http://www.moldova.org/en/oligarch-vlad-plahotniuc-trump-moldova-wants-bridge-not-battleground-east-west/>> (08.02.2017).

Gdańsk – Łódź 1986

- ✓ Hatłas J., *Gagauzja i Gagauzi. Historia oraz współczesność*, Poznań 2009
- ✓ Herbert P. H., *Considerations for US Strategy in Post-Communist Eurasia*, "Parameters", Spring 1997
- ✓ Solak J., *Moldawia. Republika na trzy pęknięcia. Historyczno-społeczny, militarny i geopolityczny wymiar „zamrożonego konfliktu” o Naddniestrze*, Toruń 2009

Artykuły i analizy:

- ✓ Całus K., *Państwo niedokończzone. 25 lat moldawskiej niepodległości*, „Prace OSW”, 12/2016,
<https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_59_pl_25_lat_moldawskiej_net.pdf> (15.02.2017)
- ✓ Friedman G., *Borderlands: First Moves in Romania*,
<<https://www.stratfor.com/weekly/borderlands-first-moves-romania>> (08.02.2017)
- ✓ Friedman G., *From Estonia to Azerbaijan: American Strategy after Ukraine*, <<https://www.stratfor.com/weekly/estonia-azerbaijan-american-strategy-after-ukraine>> (09.02.2017)
- ✓ Jarosiewicz A., *Kirgistan wszedł do Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej*, <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-08-12/kirgistan-wszedl-do-eurazjatyckiej-unii-gospodarczej>> (15.02.2017)
- ✓ Kosienkowski M., *Wspólnota na rzecz Demokracji i Praw Narodów – geneza, ustrój i funkcjonowanie*,
<https://www.academia.edu/1851434/Wsp%C3%B3lnota_na_rzecz_Demokracji_i_Praw_Narod%C3%B3w_geneza_ustr%C3%B3j_i_funkcjonowanie_The_Origin_Organizational_System_and_Activity_of_the_Community_for_Democracy_and_Rights_of_Nations> (11.02.2017)
- ✓ *Moldova-US trade after lifting Jackson-Vanik Amendment*,
<<http://www.moldova.org/en/moldova-us-trade-after-lifting-jackson-vanik-amendment-238003-eng/>> (12.02.2017)
- ✓ *Moldova wants to join EU in 2019*,
<<http://www.straitstimes.com/world/europe/moldova-wants-to-join-eu-in-2019>> (12.02.2017)
- ✓ Pregelj V. N., *The Jackson-Vanik Amendment: A Survey*, Congressional Research Service, August 1, 2005
<<https://fas.org/sgp/crs/row/98-545.pdf>. > (12.02.2017)
- ✓ Popșoi M., *Moldovan-Romanian relations under a Dodon*

- presidency: off to a rocky start*, The Jamestown Foundation, (01.12.2016), <<https://jamestown.org/program/moldovan-romanian-relations-dodon-presidency-off-rocky-start/>>(12.02.2017)
- ✓ Rodkiewicz W., Konończuk W., *Strategia Rosji w Mołdawii: kontynuacja czy zmiana?*, „Komentarze OSW”, numer 74, <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2012-04-19/strategia-rosji-w-moldawii-kontynuacja-czy-zmiana>> (12.02.2017)
  - ✓ *Russia ready to annex Moldova, Nato commander claims*, <<https://www.theguardian.com/world/2014/mar/23/russia-ukraine-annex-moldova-trans-dniester-nato>> (09.02.2017)
  - ✓ Socor V., *Muscovite socialist, National oligarch: Moldovan symbiosis*, <<https://jamestown.org/program/muscovite-socialist-national-oligarch-moldovan-symbiosis/#sthash.7UtL6tXS.dpuf>>(12.02.2017)
  - ✓ Socor V., *US-Moldova Relations ‘Stronger than ever’ politically*, <<https://jamestown.org/program/us-moldova-relations-stronger-than-ever-politically/#sthash.dL2ilrqV.dpuf>> (09.02.2017)
  - ✓ Socor V., *Vice-President Joe Biden Shows US Flag in Moldova*, <<https://jamestown.org/program/vice-president-joe-biden-shows-us-flag-in-moldova-part-two/#sthash.Touui851.dpuf>>(12.02.2017)
  - ✓ Socor V., *Vice-President Biden’s Visit can Reanimate US-Moldova Relations*, <<https://jamestown.org/program/vice-president-bidens-visit-can-reanimate-us-moldova-relations-part-one>> (12.02.2017)
  - ✓ Vlas C., *Joint American-Moldovan “Dragon Pioneer” Exercise Ended*, <<http://www.moldova.org/en/joint-american-moldovan-dragon-pioneer-exercise-ended/>>(13.02.2017)
  - ✓ Vlas C., *Moldova and the US sign \$27 million agreement to support democratic and economic development of Moldova*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-us-sign-27-million-agreement-support-democratic-economic-development-moldova/>> (09.02.2017)
  - ✓ Vlas C., *Moldova Defense Ministry launches the National Defense Strategy*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-defense-ministry-launches-national-defense-strategy/>> (09.02.2017)
  - ✓ Vlast C., *Moldova, US and Romania troops are having Fire Shield 2016 military exercise*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-us-romania-troops-fire-shield-2016-military-exercise/>> (13.02.2017)
  - ✓ Vlas C., *Moldova Foreign Minister Andrei Galbur met Bridget Brink Deputy Assistant US Secretary State*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-foreign-minister-andrei-galbur-met-bridget-brink-deputy-assistant-us-secretary-state/>>(15.02.2017)
  - ✓ Vlas C., *Moldova President Dodon to EU Council President*
  - ✓ *Tusk: I will support cancelling association agreement in a referendum*,

<<http://www.moldova.org/en/moldova-president-dodon-eu-council-president-tusk-will-support-cancelling-association-agreement-referendum/>>(12.02.2017);

- ✓ Vlas C., *President Dodon Agrees to sign memorandum of cooperation between Moldova and Eurasian Economic Union*, <<http://www.moldova.org/en/president-dodon-agrees-sign-memorandum-cooperation-moldova-urasian-economic-union/>>(12.02.2017)
- ✓ Vlas C., *President Igor Dodon proposes to make 2 February the Statehood Day*, <<http://www.moldova.org/en/moldova-president-igor-dodon-proposes-make-2-february-statehood-day/>>(12.02.2017)
- ✓ Vlas C., *Oligarch Vlad Plahotniuc to Trump: Moldova wants to be a bridge, not a battleground, between East and West*, <<http://www.moldova.org/en/oligarch-vlad-plahotniuc-trump-moldova-wants-bridge-not-battleground-east-west/>>, (08.02.2017)

Wynagrodzenie autorskie sfinansowane zostało przez Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL z siedzibą w Kielcach z opłat uzyskanych na podstawie art. 20 oraz art. 20¹ ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.